

ROZMAITOSCI WARSZAWSKIE

PISMO DODATKOWE

Utile dulci.

DO GAZETY KORRESPONDENTA WARSZAWSKIEGO.

we Srodę dnia 2. Grudnia 1829 Roku.

I.

OPIS WARSZAWY

(Z rękopismu Pana Miklaszewskiego).

(Dokończenie.)

Dom Piarów przepyszney architektury na szkoły inżynierów obrócony.

Przy ulicy Długiej pałac rządowy Krasieński zwany przez Jana Bonawenturę Krasieńskiego, z którego wnuczką Karól Xiążę Kurlandzki syn Augusta III. ożenił się, wystawiony, a przez successorów jego, Rzeczypospolitey Polskiej darowany, dziś Sąd Najwyższy Instancyi, Trybunał Cywilny i Kryminalny, oraz Izbę główną Obrachunkową mieszczący, z ogrodem publicznym bardzo przyjemnym i kratą żelazną opasanym. Domy Chreptowicza, Raczyńskiego, który teraz Komis: Rządowa Sprawied: na własny zajęła dom i Potkańskich. Dom Dykerta pod wiatrami zwany dla tego, iż na słupach między żelazną kratą umieszczone są posągi wiatry wyobrażające, długoletnim mieszkaniem Sztauberga Ambassadora Rossyjskiego pa-

miętny. W ogrodzie domu tego zaprowadzony jest instytut czyli zakład wód mineralnych sztucznych równie pomocnych iak zagraniczne, wraz z galerią do przechadzki w chwile słotne urządzony, i gustownym ogrodem, który łączy się z publicznym ogrodem Krasieńskich, miłą i dostateczną dla używających wód czyni promenadę. Przy ulicy Nowe-Miasto, dom Piwnicą Gdańską, zwany z tego tylko na wspomnienie zasługuie, iż wczasie wojny tureckiej, kiedy Jan Kazimierz oblegał Warszawę, tedy Czarnecki przez uczyniony wyłom wpadł do Stolicy i Szwedów z niej wypędził. Przy ulicy Zakroczymskiej pałac Sapiehów naprzeciw kościoła Franciszkanów na koszary przerobiony.

Przy ulicy Senatorskiej pałac dawniej Prymasowski, dziś na Biuro Kommissyi Rządowej Wojny obrócony. Pałac Zamoyских dawniej Błękitnym dla błękitnego koloru dachu zwany, przez Augusta II. dla kochanki jego Orszelskiej stawiony, przy którym 300 robotników dniem

7 nocą przy pochodniach pracowało, piękną bibliotekę i zbrojownią z pozostałych rynsztunków po starożytnych i sławnych w historii mężach. Pałac Mniskowski przez ogień zruynowany i teraz spustoszony. Dom Kosseckich. Przy ulicy Rymskiej Pałac Kommissyi Rządowej Przechodów i Skarbu z pałacu niegdyś Stanisława Leszczyńskiego Woiewody Poznańskiego, który Królem był obrany i w nim przed Elekcyą swoją mieszkał, do familii Jana Potockiego, a potem Zielińskich przeszłego, i od Rządu kupionego przerobiony, wraz z mieszkaniem Ministra Skarbu, oraz Giełda Kupiecka, pięknością, okazałością swą, i mnożstwem ozdób przechodzi wszelkie inne, i jest dziełem architekta Coraziego. Na Tłomackiem, Pałac Ossolińskich, posiada galerią obrazów godną widzenia, na publiczny pożytek poświęconą i otwartą. Na Wielopolu za ogrodem saskim dom Xięcia Lubomirskiego, którego piękna i nieszczęśliwa żona straciła w Paryżu życie w czasie tameczney rewolucyi, dziś Izydora Krasin'skiego, piękną odznacza się kolumnadą; (1) Przy ulicy Królewskiej pałac Bjelińskich pamiętny rezydencją naprzód Króla Stanisława Leszczyńskiego, a potem Piotra W. Cara Rossyjskiego, kiedy ten po trzeci raz w 1721 roku wraz z żoną swoją Katarzyną I. do Warszawy przybył.

(1). *Dom ten już na umieszczenie Izby główney Obrachunkowey i Kommissyi Centralney Likwidacyney, przez Rząd zakupiony został.*

Przy ulicy Mazowieckiej Pałac Czerwony, w którym zwykle posłowie tureccy umieszczanymi byli. Pałac na Trębackiej ulicy Rydzyna zwany, w którym Karól XII Król Szwedzki w czasie pobytu swego w Warszawie mieszkał. Na Podwału Pałac dawniej Metropolitów Rosyjskich, teraz na mieszkanie Prymasów Król. Pol. przeznaczony, był wprzód miejscem działań rządowych Kommissyi Woiewódzkiej. Pałac Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji przy ulicy Przejazd, dawniej do Mostowskich należący, wielkim nakładem na pomieszczenie Kommissyi Rządowej i Kommissyi Woiewódzkiej przerobiony. Dom Nowakowskich przy ulicy Danielewiczowskiej, przerobiony z gruzów owej sławnej biblioteki Zaluskich, z której książki w 1795 roku do Petersburga przewiezione, powiększyły wspaniałą bibliotekę Cesarską; niegdyś dom ten przez Daniłowicza Podskarbiego W. Koronnego stawiony, wielu posągami kamiennymi ozdobiony, przeszedł w ręce Sobieskich; w czasach wojny szwedzkiej zruynowany, przez Zaluskich Biskupów na bibliotekę publiczną obrócony, przy teraźniejszym przerobieniu go, wiele w ziemi ukrytych okazał popiersiów i całych posągów, które wydobyte ozdabiają jego dziedziniec. Oprócz tych wiele innych prywatnych domów i kamienic jako to: Petyńska, Poznera, Lesła, Zrazowskiego, Mikulskiego, Lewińskiego, Dyrekcyi Jłney Dróg i Mostów, Sapieżyńskich, Bürgera, i innych zwłaszcza przy ulicach Nowy-Swiat, Krak-Przed., Miodowa, Długa, Lesno-Królewska, Senatór's: i Elektoralna godne są widzenia. Przytem ulica Fran-

aiszkańska na wyłączone siedlisko starozakonnych przeznaczona, gustownemi budowlan i jest ozdobioną, na Nowiniarskiej zaś ulicy, rząd kilkudziesiątkolumn sklepy żydowskie zdobiących, piękny czyni widok.

Między Hótelami czyli domami zaiezd-nemi, których jest kilkanaście pięknych i wygodnych, Hotele: Europy, Anglii, Niemiec, Lipska, Drezna, Wilna i Francyi są celniejsze; zaś Francuzki hotel powstał z Pałacu niegdyś Nuncyuszów Papieskich, w środku którego był kościółek XX. Teatynów, z którego facyata jeszcze pozostała.

Kościółów liczy Warszawa 30, między temi kościół Katedralny przy ulicy S. Janiskiej, założony około 1250 r. był zrazu drewnianym, dopiero Janusz Xiążę Mazowiecki w 1390 r. wystawił go murowanym strukturą gotycką, a w 1400 r. za przeniesieniem kanoników z Czerska został kolegiatą i dopiero w 1808 r. otrzymał katedrę wraz z Biskupem, który z powstaniem Królestwa Polskiego na Arcybiskupa i Prymasa podniesiony został. W kościele tym leżą zwłoki ostatnich Xiążąt Mazowieckich Janusza i Stanisława, oraz wielu znakomych Polaków, których wspinała nadgrobki ściany jego ozdabiają. — W nim zawieszona jest chorągiew przez Jana III pod Wiedniem na Turkach zdobyta; — w nim jest figura Pana Jezusa cudami słynącego, sprowadzona z Niemiec przez Baryczkę obywatela Warszawskiego i umieszczona w boczney kaplicy, nakładem Jana Klemensa Branickiego Hetmana W. Koron: 1762 r. wystawioney. W nim obraz w

wielkim ołtarzu za Zygmunta III przez Palmę artystę włoskiego malowany, będąc znakomitey piękności, zabrany był przez Francuzów w 1807 r. do Muzeum Paryzkiego, i dopiero w 1815 r. zwrócony. Organy również przez Zygmunta III. sprawione są okazałe, i jedne zestawnych w Europie, lecz na nieszczęście raz zepsute, od wielu już lat bez użytku stoją. Kościół ten połączony jest z Zamkiem Królewskim Galeryą, którą Monarcha do Łoży swojej, a Senat i Posłowie w czasie seymu do kościoła, i z kościoła do zamku wnyście mają. Staraniem rządu kościół ten w 1822 r. wewnątrz odnowiony, piękniejszym i okazalszym się okazuje, zewnątrz zaś wspinała zdość go ma facyata.

Kościół Bernardynów na Krakowskim Przedmieściu przez Annę Xiężną Mazowiecką fundowany w 1454 r., był świadkiem uroczystey Inwestytury, którą w 1611 r. Zygmunt III natronie naprzeciw tego kościoła wystawionym siedzący, publicznie klęczącemu i przysięgę wierności i hołdu wykonywającemu Janowi Zygmunutowi Elektorowi Brandeburskiemu nadał; przez Szwedów w r. 1657 zniszczony, przez Jana Kazimierza Króla i Koniecpolskiego Hetmana restaurowany, a przez Stanisława Potockiego piękną facyatą ozdobiony, cały wewnątrz pięknemi malowaniami ozdła Zebrowskiego zakonnika okryty, wspinała galeryą z arkad w guście teatru Marcellusa w Rzymie postawiony i pięknym przez żelazne kraty na Wisłę i Pragę widokiem jest ozdobny,

Kościół Karmelitów przy Krakowskiem przedmieściu, architekturą swoją z czoynności Radziwiłłów i umową między Karólem XII a Stanisławem Leszczyńskim w roku 1707 w nim podpisaną sławny. Kościół S. Krzyża tenże, który w 1520 r. był kaplicą, w roku 1626 został parafialnym, a po sprowadzeniu Missyonarzy w 1650 r. za staraniem Jakóba Sobieskiego królewicza i Tarły Woiewody w miejscu rozebranego starego, nowo wymurowany, około miliona złotych kosztujący, ma pod sobą dolny kościół, na 30 kamiennych słupach oparty, zwykle na grób pański przeznaczony i używany, w którym na boku pod kaplicą Najs. Panny, jest pieczara na grób rodziny Xiążąt Czartoryskich tyle oyczynnie zasłużoney przeznaczona. W tym dolnym kościele spoczywały zwłoki Xięcia Józefa Poniatowskiego, dopóki do Krakowa przeniesionemi nie były. — Kościół Luterski przy ulicy Królewskiej 1781 roku postawiony na wzór kościoła S. Piotra w Rzymie wzniosłą i wspaniałą architekturą oraz okazałością swoją celnie.

Kościół Kapucynów przy Miodowej ulicy, przez Jana III na pamiątkę zwycięstwa nad Turkami w 1684 r. postawiony, w którym zwłoki tego Króla przez lat 30 spoczywały, nim ie wraz z zwłokami Augusta II do Krakowa przewieziono, gdzie ie Stanisław August w oddzielnym grobie złożył rozkazał; i w którym złożone zostały serce i wnętrzności Króla

tego oraz (*) serce Augusta II w właściwej kaplicy, prostotą swoją odznacza się. — Kościół Bazylianów tamże piękniemi Szmuglewicza malowaniami ozdobny. — Kościół Panien Sakramentek na Nowam Mieście w kształcie Rotundy przez żonę Sobieskiego Króla Maryą Kazimirę fundowany, w którym Marya żona Konstantego i Karolina córka Jakóba Sobieskiego Królewiczów spoczywają. — Kościół Dominikanów przy ulicy Freta, gotycką architekturą gustownie ozdobiony. — Kościółek S. Alexandra na pamiątkę pierwszego wjazdu do stolicy Alexandra Cesarza Roszyi i Króla Polskiego, na końcu ulicy Nowy Świat zamiast Tryumfalney Bramy wystawiony, jest zupełnie w guście włoskim naśladowującym budowę Panteonu. Budowla ta gustowna i kształtna, zbyt jednak jest małą, aby godnie odpowiadała wielkiemu celowi, stanowiącemu epokę ważną dla narodu Polskiego, oraz tak wspaniałym uczuciom Monarchy, i wieczney narodu wdzięczności. — W kościółku tym w wklękości Ołtarza Wielkiego, złożona jest statua z białego marmuru, naturalney wielkości wyobrażająca Chrystusa Pana zdjętego z krzyża, dzieło ręki biegłego Mistrza sprowadzone z Rzymu ieszcze przez X. Lubomirskiego Marszałka W. Koro.

Prócz tych jest wiele innych kościołów godnych wspomnienia, iako to, starożytny

(*) Kaplica mieszcząca w sobie tak drogic królów Jana III i Augusta II szczątki, wspaniałomyślnym dzisiejszego Monarchy Mikołaja I nakładem obywateli urządzoną być ma.

kościół Panny Maryi jeszcze w 1392 r. stawiony z dzwonnicy architektury gotyckiej. — Panien Wizytek przez Maryą Gorczagę Władysława IV Króla żonę w 1664 r. założony. Franciszkanów w którym jest piękna kopia obrazu Rafaela, Przemienienia Pańskiego przez Oleskiewicza malowana. — Augustyanów od 1355 r. istniejący. — Karmelitów na Lesznie również dawny, których klasztor przeznaczony jest na więzienie stanu. Kościół Piarów w 1610 r. założony, a przez sławnego Konarskiego ukończony, przy którym są szkoły Woiewódzkie. — Bonifratrów w r. 1760 przez Augusta X. Czartoryjskiego wzniesionych na przytułek ludzi obłąkanego umysłu. — Reformatów piękne obrazy posiadający. Paulinów na główne seminarium zamieniony, i S. Jędrzeia Panom Kanoniczkom z Marywili tu przeprowadzonym oddany.

Szpitalów jest 9, między temi najznaczniejszy jest Dzieciątka Jezus przez księdza Beaudouin pierwotnie założony, teraz szczodrobliwością *Alexandra* Cesarza znacznie powiększany i ozdobiony, szczególniey wychowaniu dzieci podrzuconych i opuszczonych, poświęcony, których przeszło tysiąc żywi i 200 chorych opatruie, przy którym jest instytut ophthalmiczny czyli szpital chorujących na oczy przez Xięcia Edwarda Lubomirskiego fundowany; po nim szpital Panien Miłosierdzia S. Kazimierza, przez Maryą Ludwikę żonę Władysława IV założony, — wychowaniem ubogich w domu Towarzystwa dobroczynności ku pomocy cierpiącej ludzkości poświęconym.

Przyozdabia Warszawę *Ratusz* wspaniały z Pałacu Xiążąt Jabłonowskich przerobiony, przy ulicy Senatorskiej, w którym obszerne sale na wystawę płodów krajowego przemysłu i niektóre uroczystości służące, oraz piękne portrety Xiążąt Mazowieckich, Królów Polskich i znakomitych mężów i urzędników znajdują się. — Naprzeciw Ratusza stał obszerny *Marywil*, dla instytutu Kanoniczek przez Maryę Kazimirę Jana III żonę wystawiony, po przeniesieniu których do Kościoła S. Jędrzeia i przyległych mieszkań, gmach ten przerobiony był na giełdę kupiecką i składy iarmaczne, w którym sklepy tak pod arkadami starego Marywili, jako i nowym przybudowanym skrzydle pod kolumnami, oraz piękna wysoka wieża z zegarem wspaniały czyniły widok. Teraz po upadku iarmarków, w miejscu sklepów pod arkadami po zruceniu całego prawie starego Marywili, budują obszerny najwspanialszej architektury i najdoskonalszego układu *Teatr*, podług wzoru przez budowniczego Corazzi podanego; z dawney zaś giełdy, pozostały jedynie składy iarmaczne.

Zdobią jeszcze Warszawę *Mennica* parowa, przy ulicy Bielańskiej gustowney i wspaniałey architektury kratą żelazną opasana, *Mennica* stara z pałacu dawniey Poniatowskich, w którym Król Stanisław August, przez koronacyą swą miał mieszkać, przerobiona.

Arsenał przy ulicy Długiej w miejscu szpitala wojennego, przez Stefana Batorskiego założonego, przez Władysława IV w zbrojownią zmieniony, przez Stanisława Augusta gustowniej urządzony, dziś znowu znacznie powiększony i ozdobiony. Przy nim warsztaty rzemieślnicze wojskowe z Kościoła starego Panien Brygitek czyli S. Trójcy przerobione, machiną parową poruszane. — Ludwisarnia nowo założona do lania i toczenia armat. — Teatr na placu Krasiniskich, prywatnym Stanisława Augusta kosztem wystawiony. Wszystkie te budowle widzenia godne. Młyn parowy własność Towarzystwa prywatnego, wymielający dziennie 600 korcy zboża.

Posiada to miasto akademią nauk i sztuk wyzwolonych w tem miejscu, gdzie dawniej był obszerny pałac letniego mieszkania Jana Kazimierza Króla, na szkołę rycerską korpusu kadetów przez Stanisława Augusta przerobioną. Gmach ten wielu budowlami powiększony, zamyka w sobie Uniwersytet, Lyceum, szkoły Politechniczne, Bibliotekę wielką i wspaniałą przeszło 120,000 siąg obejmującą. Gabinet rycin i numizmatów, Muzeum fizyczne, chemiczne i architektoniczne, wielkie sale zbiorów historyi naturalnej, Mineralogii, i wzorów gipsowych. — Gmach ten ozdobiony jest wewnątrz Pomnikiem, Adamowi Xięciu Czartoryjskiemu kommandantowi tryżo

rycerskiej szkoły, przez pozostałych jeszcze w czasie śmierci tego Xięcia w Marcu 1823 r. kadetów, w dowód ich wdzięczności wystawionym, z brązowego popiersia kolosalnej wielkości na podstawie marmurowej z stosownym napisem postawionego składającym się, a w przedśionku biblioteki umieszczonym. — Są oprócz tego, Instytut guwernantek, w którym się ochmistrzynie dla poci pięknej usposabiają, Seminaryum rządowe dla kapłanów i proboszczy. Instytut nauczycieli, szkoły Woiewódzkie w Kollegium Xięży Piarów przy ulicy Długiej przez Władysława IV w 1642 r. sprowadzonych; — Konwikt tychże, przez Xiędza Stanisława Konarskiego na Żoliborzu wystawiony; szkoły wydziałowe, podwydziałowe, elementarne, lankastrowskie, i liczne pensye męskie i żeńskie, zostające pod szczególnym dozorem Kommissyi elementarnej, wydziału w Kommissyi Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego ustanowionej.

Posiada jeszcze Instytut lekarski i położniczy w oddzielnym pojezuickim zabudowaniu umieszczony, w którym gabinety anatomiczny, pharmaceutyczny i chirurgiczny godne widzenia. — Instytut głuchoniemych przez szanownego Xiędza Falkowskiego założony, — Instytut agromiczny i weterynaryi, szkołę dramatyczną i konserwatoryum muzyczne,

gdzie właściwych bezpłatnie udzielają nauk.

W stolicy tej zawiązało się. Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk do udoskonalenia języka i literatury polskiej przykładające się: i Towarzystwo Dobroczynności, znaczney liczbie nędzą i ubóstwem przyciśnionych, pomoc i utrzymanie przynoszące.

Zdobi to miasto wewnątrz statua Zygmunta III przed zamkiem na kolumnie marmurowey przez Władysława IV postawiona; a zdobić będą posągi Xięcia Józefa Poniatowskiego i Kopernika, przez sławnego Thorwaldsolna w Rzymie wyrobione. Zdobią zaś zewnętrznie wspaniałe koszary gwardyi pieszej, gwardyi konney, i artyleryi, oraz domy rogatkowe gustownie wystawione. — W mieście tem znajdują się rozmaite znaczne i sławne fabryki i rezydencje, a szczególniej fabryka sukna cienkiego, machiną parową prowadzona, fabryka powozów, safanów, skór angielskich, bizuteryi, stalowych wyrobów, bronzów i lamp astralnych, oraz innych wiele służące do zbytku i przepychu przedmioty wyrabiających, a które żadnym zagranicznym fabrykom w doskonałości i smaku nie ustępują; oprócz tych znajdują się wszelkiego rodzaju rzemiosła, kunszt, drukarnie i litografie.

Miasto dla wygody mieszkańców wybrukowane, w części już makademizowane, ma znaczną ilość doróżek i powo-

zów; ma łaźienki do kąpieli; — wiele miysc do zabawy; a w nocy oświecone jest zawsze tysiącem lamp astralnych.

Warszawa jest teraz jednem z najpiękniejszych miast w Europie, a wzniesienie to swoje winna szczodroblivości wspaniałomyślnego Monarchy, który znaczne fundusze na upiększenie miasta przeznaczył etc. ect. ect.

— We Francyi teraz tyle namnożyło się robiących zegarki, że tuzin można nabyć za 200 franków; na wsiach prawie każdy gospodarz a nawet parobek ma zegarek.

— Gdy w Paryżu Melodrama *Życie Szulera* już zaczęła mniej przynosić dochodu, spodziewają się, że także przyniesie korzyści Melodrama, w której główną rolę przedstawia chory na wściekliznę.

— Coraz bardziej w Paryżu wslawia się malarz Kornet mający lat 20; nie ma on prawey ręki i maluje nogą.

— W Kagliary stolicy wyspy Sardynii, umarł przed kilką miesiącami rzeźnik mając lat 70, który przez całe życie nie jadł mięsa; jego siostra starsza od niego o lat 4, żyje dotąd; jest rybaczką, a nigdy ryb niejada.

— Poszukiwania czynione przekonywają, że w Paryżu wychodzi 152 dzienników poświęconych literaturze, umiejętnościom i religii, 17 polityce, wogóle 169 dzienników.

—Pewna kobieta, należąca do sekty Kwarów, obdarzona nadzwyczajnymi przymiotami umysłu i talentem wymowy, przebiega teraz w towarzystwie trzech przyjaciółek Anglią, i miewa publiczne kazania.

—W Nowey Filadelfii mianowano na miejsce oddalonego niedawno poczmistrza, kobietę do zarządzania tańcyszą pocztą. Oddalony poczmistrz, ogłosił o tem doniesienie, w którym bardzo dowcipnie wystawia oddanie książek i papierów, tudzież grzeczne postępowanie swojej następczyni, iako przeciwny obraz, często bardzo nieprzychylnego postępowania wielu następców.

—Przebywający w Lipsku optyk Löwenberg wynalazł zupełnie nowy rodzaj okularów: zamiast szkła używa on bursztynu, który, podług powszechnego zdania wszystkich lekarzy oczu w Anglii, Francyi i Niemczech, ma bardzo pożyteczną własność dla oczu słabych lub chorych, i zmniejszając szkodliwe działanie zbytecznego blasku światła dziennego, osłabienie wzroku przez białość śniegu, papieru, i t. d. zapobiega chorobom oczu. Oprócz tego, można wybierać bursztyn zaczawszy od najblidszego, zbliżającego się do koloru szkła, do zupełnie ciemno-żółtego, stosownie do tego, iak oko wymaga, i co każde trzy lata obierać kolor ciemniejszy.

To właśnie jest wszelkiem iego pierwszeństwem nad szkłem pospolitem, w którym można tylko potrzebne wybrać ogniska. — Okulary te nie czem innym, iak tylko płatkami iedwabnym lub bawełną przecierać można: gdy zaś, za weyściem do izby, spotnieją od zimna, wtedy nie trzeba ich zupełnie przecierać, gdyż nie dłużej, iak przez 2 minuty same się oczyszczają.

—Pewien przyjaciel pyrotechniki puścił w Londynie na bliskiey łące feierwerk, który okazuje, do iakiego stopnia doskonałości można posunąć sztukę przedstawiania obrazów ogniowych. Przy końcu tego świetnego i zadziwiającego dzieła wzniosł się w powietrze z szybkością balon otoczony cienką żelazną blachą. Gdy już balon był w wysokości około 500 sążni, dały się słyszeć 3 mocne wystrzały, poezem natychmiast zaisniały słowa „God save the King.” wysoko w ciemney przestrzeni powietrza. Słowa były z ognia koloru czerwonego, to zaś isniało białym ogniem. Napis ten trzymał złoty anioł, który miał błękitne, zielone i czerwone pióra wskrzydełkach. Wrażenie było, wspaniałe, zadowolenie nadzwyczajne. W kilka minut pękł obraz ogniowy z wielkim loskotem i zamienił się w złoty róg obfitości, z którego kwiaty wszystkich kolorów spadały na ziemię. Po trzech ostrzegających wystrzałach, wzburzyło się wszystko i pokazały się trzy jasno błyszczące gwiazdy, które z wolna z balonem spuściły się na ziemię.